

การตรวจเอกสาร

การศึกษาปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการคุณภาพน้ำในลุ่มน้ำบางปะกง ผู้ศึกษาได้ตรวจเอกสารเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาเป็นแนวทางในการศึกษา ดังนี้

1. ทรัพยากรน้ำ
2. แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับความรู้ และความคิดเห็น
3. แนวคิดในการบริหารจัดการ
4. การมีส่วนร่วมของชุมชน
4. พื้นที่ที่ศึกษา : ลุ่มน้ำบางปะกง
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทรัพยากรน้ำ

น้ำเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีประโยชน์อันันต์ และมีโทษอันันต์ หากไม่ได้มีการจัดการและควบคุมที่ดีพอ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำจำเป็นต้องอาศัยการวางแผนการจัดการและพัฒนาแหล่งน้ำ และการควบคุมปริมาณและอัตราการไหลของน้ำให้พอเหมาะ พร้อมทั้งคำนึงถึงคุณภาพน้ำและระยะเวลาการไหลของน้ำในเวลาเดียวกันด้วย (นิวัตติ, 2542)

คำว่า คุณภาพน้ำ หมายถึง ความเหมาะสมของน้ำเพื่อใช้ในกิจกรรมของมนุษย์เฉพาะกิจกรรมหรือเฉพาะกรณีไป คุณภาพของน้ำตามแหล่งน้ำธรรมชาติจะเปลี่ยนแปลงไปมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมในแต่ละท้องถิ่นที่แตกต่างกัน เช่น สภาพภูมิประเทศ ลักษณะทางธรณีวิทยา ภูมิอากาศ การใช้ประโยชน์ที่ดิน หรือกิจกรรมของสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับน้ำ

เกษม (2526) กล่าวถึงคุณภาพของน้ำ หมายถึง ความเหมาะสมของน้ำเพื่อใช้ในกิจกรรมของมนุษย์เฉพาะกิจกรรมหรือเฉพาะกรณีไป จำเป็นต้องคำนึงถึงคุณภาพของน้ำ 3 ประการ คือ

1. คุณภาพน้ำทางกายภาพ ได้แก่ น้ำที่มีสารแขวนลอย มีสี มีกลิ่น มีรส มีความโปร่งแสง อุณหภูมิของน้ำ และการนำไฟฟ้า เป็นต้น
2. คุณภาพน้ำทางเคมี ได้แก่ น้ำที่มีการปนเปื้อนสารเคมี น้ำที่เป็นพิษและไม่เป็นพิษ สารเคมีเป็นพิษ ได้แก่ สารพิษโลหะหนัก สารเคมีที่ไม่เป็นพิษ ได้แก่ ไนเตรท ฟอสเฟต คลอไรด์ ความเค็ม เป็นต้น
3. คุณภาพน้ำทางชีวภาพ ได้แก่ การที่น้ำมีสิ่งเจือปนที่มีชีวิต เช่น แบคทีเรีย ไวรัส ฟังไจ และ จุลินทรีย์เป็นพิษ เป็นต้น

แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับความรู้ และความคิดเห็น

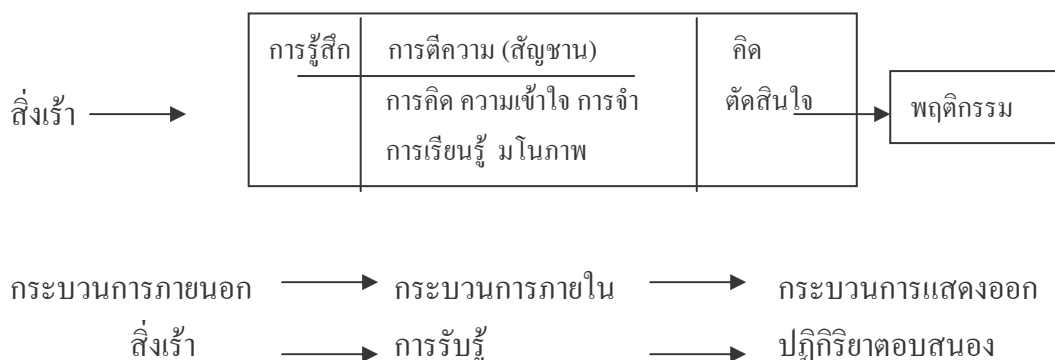
จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความรู้ และความคิดเห็นพบว่า มีนักวิชาการและผู้รู้หลายท่านได้ให้คำจำกัดความไว้ ได้แก่

ความรู้หรือการรับรู้

ความรู้ เป็นพฤติกรรมขั้นต้นซึ่งผู้เรียนเพียงแค่จำแนกได้ อาจโดยการฝึกหรือโดยการมองเห็น ได้ยิน จำได้ ความรู้ขั้นนี้ ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับคำจำกัดความ ความหมาย ข้อเท็จจริง ทฤษฎี กฎ โครงสร้าง และวิธีการแก้ปัญหา เป็นต้น (ประภาเพ็ญ, 2520)

กันยา (2532) กล่าวว่า การรับรู้คือการใช้ประสบการณ์เดิมแปลความหมายจากการสัมผัส และเกิดความรู้สึก ระลึกถึงความหมายว่าเป็นอะไร

กระบวนการรับรู้เป็นกระบวนการที่คาบเกี่ยวกันระหว่างความเข้าใจ การคิด การรู้สึก ความจำ การเรียนรู้ การตัดสินใจ และการแสดงพฤติกรรมซึ่งเขียนเป็นแผนภาพดังนี้

ภาพที่ 1 แสดงกระบวนการรับรู้ของมนุษย์

ปรียาพร (2535) กล่าวว่า การรับรู้ คือ ความสัมพันธ์ที่มีความหมาย การรับรู้เป็นกระบวนการแห่งการแปลความหมายจากการสัมผัสที่ได้รับออกเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่มีความหมาย เราต้องใช้ความรู้เดิมหรือประสบการณ์เดิมที่มีมาก่อนจึงเกิดการรับรู้ การรับรู้ของบุคคลจะแตกต่างกันตามประสบการณ์ที่ได้รับ และการประเมินค่าสิ่งที่ตนเองรับรู้ นั้น รวมทั้งตีความ คาดหวังว่าจะเป็นอย่างไรต่อไป และก็เป็นแนวทางในการตัดสินใจและเลือกปฏิบัติต่อไป

รังนี (2539) กล่าวว่า การรับรู้ คือ ขบวนการประมวลและตีความข้อมูลต่างๆ ที่อยู่รอบตัวที่ได้จากการรู้สึก การรู้สึกเกิดจากการกระตุ้นอวัยวะรับความรู้สึก ซึ่งมีอยู่ 5 ชนิด คือ ตา หู จมูก ลิ้น และผิวหนัง การรู้สึกจึงเป็นขบวนการแรก หรือขบวนการพื้นฐานก่อนที่จะเกิดการรับรู้ขึ้น การรับรู้เป็นขบวนการขั้นต่อไป คือ ตีความสิ่งที่ได้จากการรู้สึกออกมาให้มีความหมายว่าสิ่งที่มองเห็นคืออะไร เสียงที่ได้ยินคืออะไร การรับรู้จึงมีเรื่องทางจิตวิทยา คือ การเรียนรู้ ประสบการณ์ แรงจูงใจ อารมณ์เข้ามามีบทบาทร่วมอยู่ด้วย

แหล่งที่มาของความรู้

แหล่งที่มาของความรู้อาจแบ่งออกได้เป็น 5 แหล่ง (กิติมา, 2520) ดังนี้

1. Rerealed Knowledge เป็นความรู้ที่พระเจ้าเป็นผู้ให้ เป็นความรู้อมตะ เป็นที่เชื่อกันว่าความรู้ประเภทนี้จะทำให้คนเป็นนักปราชญ์ได้ ได้แก่ความรู้ที่ได้จากคำสอนของศาสนาต่างๆ ซึ่งเป็นที่ยอมรับว่าเป็นจริง เพราะความเชื่อ ใครจะคัดแปลงอะไรไม่ได้

2. Authoritative Knowledge เป็นความรู้ที่ได้มาจากผู้เชี่ยวชาญในทางนั้น เช่น หนังสือ พจนานุกรม การวิจัย เป็นต้น

3. Intuitive Knowledge เป็นความรู้ที่เกิดจากการหยั่งรู้ขึ้นมาฉับพลัน รู้สึกว่ามีความรู้มา ด้วยตนเอง ทั้งที่ไม่รู้ว่าได้มาอย่างไร รู้แต่ว่าได้ค้นพบสิ่งที่เรากำลังค้นหาอยู่ เป็นความรู้ที่ทดสอบ ได้ด้วยการพิจารณาด้วยเหตุผล

4. Rational Knowledge เป็นความรู้ที่ได้จากการคิดหาเหตุผล ซึ่งแสดงความเป็นจริงอยู่ใน ตนเอง ปัจจัยที่ทำให้การคิดหาเหตุผล ไม่ถูกต้องคือ ความลำเอียง ความสนใจและความชอบ

5. Empirical Knowledge เป็นความรู้ที่ได้จากประสาทสัมผัส การเห็น การได้ยิน การได้จับ ต้อง สัมผัส

ความคิดเห็น

จอร์จวัตสัน (2536) กล่าวว่า ความคิดเห็นมีความหมายใกล้เคียงกับความเชื่อในด้านความ เฉพาะเจาะจง ขอบเขตเนื้อหา และมีองค์ประกอบของความรู้ (Cognitive) มากกว่าองค์ประกอบ ความรู้สึก (Affective) ในส่วนทัศนคติความคิดเห็นเกี่ยวข้องกับการพิจารณาความเป็นไปได้ของ เหตุการณ์และความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ เราสามารถสืบเสาะหาเหตุผลข้อเท็จจริง (Verifiable) จากความคิดเห็นได้ สิ่งหนึ่งที่เน้น คือ ความคิดเห็นเกี่ยวข้องกับการพิจารณาตัดสิน (Judgement) มากกว่าเป็นข้อเท็จจริง

ศรีสุรางค์ และคณะ (2542) กล่าวว่า ความคิดเห็นเป็นพฤติกรรมที่มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ เฉพาะมนุษย์และมีรูปแบบที่ซับซ้อน เป็นผลมาจากกระบวนการทางสมอง ความคิดเห็นมี ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับกิจกรรมภายในอย่างอื่น โดยเฉพาะ การจำ การรับรู้ และเชาวน์ปัญญา นักจิตวิทยาได้กล่าวถึงลักษณะเหล่านี้โดยรวมว่า การรู้คิดเมื่อการรับรู้ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ของการ ตอบสนองต่อสิ่งเร้าในขณะนั้นและ ความคิดเห็นจะเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ในอดีต

จากความคิดเห็นข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า ความคิดเห็น หมายถึง การแสดงออกมาซึ่ง ความคิด ความรู้สึกและความเชื่อของบุคคลต่อสิ่งใด สิ่งหนึ่งหรือเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง

โดยพื้นฐานของการแสดงออกนี้มาจากความรู้ ความเข้าใจและการรับรู้ต่อสิ่งนั้น ซึ่งจะนำไปสู่การคาดคะเนหรือการแปรผลในเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นว่า เห็นด้วย หรือไม่เห็นด้วย

จากที่กล่าวมาผู้วิจัยสรุปได้ว่า ความคิดเห็น หมายถึง ความรู้สึกในทางบวกหรือลบของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือการแสดงออกซึ่งวิจรรย์ญาณที่มีต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เป็นเรื่องของจิตใจและเปลี่ยนแปลงไปตามข้อเท็จจริง

ประเภทของความคิดเห็น

ศรีสุรางค์ และคณะ (2542) ได้แบ่งความคิดเห็นออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. การคิดโดยไม่มีจุดมุ่งหมาย (Undirected Thinking) หรือเรียกว่า ความคิดแบบเชื่อมโยง เป็นการคิดที่ไม่มีจุดหมาย เป็นอิสระจากการถูกกำหนดด้วยเงื่อนไขภายนอก

2. การคิดอย่างมีจุดมุ่งหมาย (The goal – Directed Thinking) เป็นการคิดที่เกิดขึ้นเมื่อเราต้องการหาคำตอบ หรือวิถีทางที่สมเหตุสมผลในการแก้ปัญหา การคิดชนิดนี้มีเป้าหมายที่ชัดเจน เช่น การวิเคราะห์ วิจรรย์ การคิดสร้างสรรค์

การวัดความคิดเห็น

การวัดความคิดเห็นโดยทั่วไป จะต้องมีส่วนประกอบ 3 อย่าง คือ บุคคลที่จะถูกวัด สิ่งเร้า และมีการตอบสนอง ซึ่งจะออกมาในระดับสูง ต่ำมากน้อย วิธีวัดความคิดเห็นนั้นโดยมากจะใช้การตอบแบบสอบถาม และการสัมภาษณ์ โดยให้ผู้ที่จะตอบคำถามเลือกตอบแบบสอบถาม

การใช้แบบสอบถามสำหรับวัดความคิดเห็นนั้นจะต้องระบุให้ผู้ตอบ ตอบว่าเห็นด้วย หรือไม่เห็นด้วย กับข้อความที่กำหนดให้ ส่วนการให้คะแนนขึ้นอยู่กับใจความว่าจะเป็นปฏิฐาน (positive) หรือปฏิเสศ (negative) (วิเชียร , 2530)

การเปลี่ยนแปลงความคิดเห็น

ศรีสุรางค์ และคณะ (2542) กล่าวว่า "ไว้ว่า ความคิดเห็นของบุคคลสามารถเปลี่ยนแปลงได้ และมีสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงดังต่อไปนี้"

1. การรับรู้ข้อมูลใหม่จากบุคคลหรือสื่อมวลชน
2. การได้รับประสบการณ์ตรงที่พบด้วยตนเองหรือจากแรงสะท้อนใจ
3. การถูกบังคับให้ปฏิบัติตามโดยไม่เต็มใจหรือจากแรงสะท้อนใจ

ปัจจัยที่ทำให้เกิดความคิดเห็น

ศรีสุรางค์ และคณะ (2542) ได้สรุปถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดความคิดเห็นมีดังนี้

1. ปัจจัยทางพันธุกรรมและสรีระ คือ อวัยวะต่างๆ ของบุคคลที่ใช้รับรู้ความผิดปกติของอวัยวะ ความบกพร่องของอวัยวะสัมผัสซึ่งมีผลต่อความคิดเห็น ไม่ดีต่อบุคคลภายนอก
2. ประสบการณ์โดยตรงของบุคคล คือ บุคคลได้ประสบการณ์ด้วยตนเอง กระทำด้วยตนเอง หรือได้พบเห็นทำให้บุคคลมีความพึงใจและเกิดความคิดต่อประสบการณ์เหล่านั้นต่างกัน
3. อิทธิพลของผู้ปกครอง คือ เมื่อเป็นเด็กผู้ปกครองจะเป็นผู้ใกล้ชิด และให้ข้อมูลแก่เด็กได้มาก จึงมีผลต่อพฤติกรรม และความคิดเห็นของเด็ก
4. ทัศนคติและความคิดเห็นของกลุ่ม คือ เมื่อบุคคลเจริญเติบโตย่อมต้องมีกลุ่มและสังคม ดังนั้นความคิดเห็นของกลุ่มเพื่อน กลุ่มอ้างอิง หรือการอบรมสั่งสอนของโรงเรียนหรือหน่วยงานที่มีความคิดเห็นเหมือนกันหรือต่างกัน ย่อมมีผลต่อความคิดเห็นของบุคคล
5. สื่อมวลชน หรือสิ่งต่างๆ ที่เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันของคนเรา ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ เป็นต้น ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีผลต่อความคิดเห็นของบุคคล

แนวคิดในการบริหารจัดการ

เมื่อทราบว่าเป็นเป้าหมายหลักในการบริหารจัดการแล้ว ก็จำเป็นต้องชี้ให้เห็นว่าจะมีแนวทางในการดำเนินอย่างไรเพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว การเสนอรูปแบบขององค์กรบริหารจัดการเรื่องดังกล่าวนี้ จะยึดหลักการดังต่อไปนี้เป็นแนวทางปฏิบัติ คือ

1. ปรับโครงสร้างและภารกิจขององค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการให้สอดคล้องกับหลักการกระจายอำนาจในการบริหารจัดการจากราชการส่วนกลางสู่ราชการส่วนภูมิภาคและราชการส่วนท้องถิ่น

2. ปรับปรุงระบบการคลังของท้องถิ่นให้เหมาะสมกับการกระจายอำนาจในการบริหารจัดการไปสู่ท้องถิ่น

3. ปรับปรุงการประสานแผนงาน และโครงการของหน่วยงานต่างๆ ทั้งหน่วยงานในราชการส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค หรือส่วนท้องถิ่นให้มีความสอดคล้องและสนับสนุนซึ่งกันและกัน

4. ผสมผสานแนวความคิดในการใช้พื้นที่ลุ่มน้ำเป็นหลักของการบริหารจัดการ

ในการเสนอรูปแบบขององค์กรบริหารจัดการพื้นที่ลุ่มน้ำนั้นต้องเสนอวิธีการในการดำเนินเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ พร้อมทั้งสามารถช่วยแก้ไขปัญหาคriticalต่างๆ

เช่นเดียวกับการบริหารจัดการในราชการส่วนกลางและส่วนภูมิภาค พื้นที่ลุ่มน้ำยังควรจะได้รับเกียรติเป็นขอบเขตของการบริหาร สำหรับหน่วยงานในราชการส่วนท้องถิ่นด้วยไม่ว่าจะเป็นองค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล สุขาภิบาล องค์การบริหารส่วนตำบล หรือการปกครองท้องถิ่นเช่น สภาตำบล และหมู่บ้าน แต่ละหน่วยงานจะมีแผนแม่บทเกี่ยวกับการบริหารจัดการในพื้นที่ลุ่มน้ำของตน โดยต้องอยู่ในแผนแม่บทในเรื่องเดียวกันทั้งจังหวัด

แนวความคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ

สำหรับแนวความคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำนั้น ประกอบด้วย ความหมายและหลักการสำคัญของการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ปราโมทย์ (2529) ได้ให้แนวคิดและความหมายของการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ไว้ดังนี้

การจัดการ หมายถึง การดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างรวมกันอย่างเป็นระบบสัมพันธ์กัน เพื่อให้มีประสิทธิภาพและประโยชน์สูงสุด ส่วนคำว่า การจัดการน้ำ มีความหมายครอบคลุมกว้างมากทุกกิจกรรมหลายๆกิจกรรมรวมอยู่ด้วยกันเป็นการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างรวมกันอย่างเป็นระบบสัมพันธ์กันเพื่อที่จะแก้ไขปัญหาเรื่องน้ำ

และสำหรับเป้าหมายในการจัดการทรัพยากรน้ำในกลุ่มน้ำนั้นได้กำหนดไว้ว่า มีเป้าหมายเพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตของทุกชีวิตในสังคมในกลุ่มน้ำนั้นอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด ทั้งคน สัตว์ พืช จะมีน้ำใช้ตามสภาพยั่งยืน เป้าหมายในการจัดการทรัพยากรน้ำมีหลายอย่างรวมกัน ต้องมีลักษณะผสมผสาน (integrate) เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อทุกชีวิตในสังคม ทั้ง คน สัตว์ พืช อย่างมีประสิทธิภาพและการมีน้ำใช้อย่างยั่งยืนเพื่อแก้ไขปัญหาเรื่องน้ำในที่นั้น ๆ ในกลุ่มน้ำนั้นๆ

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ

เกี่ยวกับปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ปธาน (2540) กล่าวว่าปัจจัยสำคัญ ดังนี้

1. นโยบายของรัฐ ได้แก่ แนวทางการดำเนินงานของรัฐบาลเกี่ยวกับการจัดสรรแบ่งปันทรัพยากรที่มีคุณค่าของสังคมให้แก่กลุ่มคนต่างๆ ในสังคมนั้น นโยบายของรัฐจึงนับเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเพราะเป็นเครื่องมือหรือกลไกในการชี้แนะและกำกับการดำเนินงานของรัฐบาลซึ่งอาจมีการออกกฎหมาย ระเบียบมาบังคับใช้ และมีการจัดสรรงบประมาณไปตามลำดับความสำคัญ ตามนโยบายของรัฐบาลโดยมีหน่วยงานภาครัฐเป็นผู้แปลงไปสู่การปฏิบัติ ความมีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน

กว้างไกลที่ปรากฏในแนวนโยบายของรัฐและความต่อเนื่องของนโยบายจะทำให้การเปลี่ยนแปลงนโยบายไปสู่การปฏิบัติเป็นรูปธรรมและบังเกิดประสิทธิผลตามที่กำหนดไว้ได้

2. การจัดการได้แก่ การจัดโครงสร้างองค์การบริหารทั้งในรูปหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน ในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จำเป็นต้องมีความสอดคล้องกับลักษณะของทรัพยากรธรรมชาติซึ่งมีลักษณะที่มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายและพึ่งพิงซึ่งกันและกัน เช่น ทรัพยากรน้ำมีความเกี่ยวข้องกับทรัพยากรดินและการใช้ที่ดิน แต่การจัดการองค์การของรัฐแบบเดิมมักจะเน้นการจัดการตามหน้าที่ (function) อาจเป็นลักษณะการจัดการองค์การในแนวดิ่ง (vertical) แต่ทรัพยากรธรรมชาติมีลักษณะเป็นแนวราบ (horizontal) ที่ตัดขวางหน้าที่ของรัฐแบบดั้งเดิม จึงจำเป็นต้องมีการทบทวนการจัดการองค์การภาครัฐให้เหมาะสม นอกจากนี้ การจัดระบบการประสานงานระหว่างองค์การภาครัฐกับองค์การภาคเอกชน ภาคประชาชนก็เป็นสิ่งที่สำคัญเพื่อให้เป็นเครือข่าย (networking) ในการดำเนินงานการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยรวมและการดูแลทรัพยากรธรรมชาติแต่ละประเภท

3. การกระจายอำนาจ ในยุคของโลกไร้พรมแดนดังเช่นปัจจุบันนี้ การรวมอำนาจและการกระจายอำนาจการบริหารงานของรัฐได้เป็นประเด็นที่มีการถกเถียงกันมากขึ้น แต่การถกเถียงโดยไม่แยกแยะให้ชัดเจนลงไปถึงกิจกรรมหลักหรือหน้าที่หลัก (major function) ของรัฐก็จะทำให้หาทางออกที่เหมาะสมหรือข้อยุติไม่ได้เพราะการรวมอำนาจและการกระจายอำนาจมิใช่เป็นมิติที่อยู่ตรงกันข้ามกันหรือเป็นเรื่องของการสูญเสียหรือการได้มาของผู้ที่มีอยู่หรือผู้ที่เรียกร้องแต่การรวมอำนาจและการกระจายอำนาจเป็นเรื่องขององศา (degree) ของการใช้อำนาจของรัฐให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและกิจกรรมนั้นๆ กล่าวให้ชัดเจนก็คือ ปัจจุบันระบบการเมืองของโลกอยู่ในกระแสของอุดมการณ์ประชาธิปไตยที่ให้ความสำคัญกับสิทธิพื้นฐานของประชาชนในระบอบประชาธิปไตยในหลายๆ ด้านรวมทั้งสิทธิในการปกครองตนเองและการมีส่วนร่วมในการบริหารกิจกรรมของรัฐด้านต่างๆ นอกจากนี้ รัฐบาลปัจจุบันก็มีขีดจำกัดในการที่จะดำเนินการทุกอย่างได้ในสภาพการณ์ที่สภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและหลากหลาย บทบาทของรัฐจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปจากการที่เคยมีบทบาทนำ (leading role) ในการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม ซึ่งก็หมายความว่าภายในภาครัฐเองก็จะต้องมีการกระจายอำนาจการบริหาร (administrative decentralization) สู่กลไกภายในองค์กรของรัฐระดับต่างๆ ลงไป และรัฐยังต้องกระจายอำนาจทางการเมือง (political decentralization) ไปสู่หน่วยการปกครองตนเองระดับท้องถิ่นในกิจกรรมที่รัฐได้มอบไปให้ นอกจากนี้รัฐยังต้องกระจายกิจกรรมของรัฐให้

เอกชนรับไปดำเนินการ (privatization) และส่งเสริมให้ภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของรัฐมากขึ้น

4. กฎหมาย ระเบียบ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ปรากฏอยู่ในกฎหมายและระเบียบนับเป็นสิ่งที่สำคัญ ในประเทศที่พัฒนาแล้ว โดยเฉพาะประเทศตะวันตกถือว่าทรัพยากรธรรมชาติเป็นทรัพย์สินร่วมกันของสังคมที่คนทุกคนในสังคมจะต้องมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ แต่ในอีกหลายประเทศถือว่า ทรัพยากรธรรมชาติเป็นสมบัติของแผ่นดินที่รัฐเป็นผู้ดูแลและทำหน้าที่ในการจัดสรร แนวคิดของรัฐเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติดังกล่าวมีผลต่อการกำหนดนโยบายของรัฐและการออกกฎหมายระเบียบต่าง ๆ มาบังคับใช้ในสังคม ดังนั้นกฎหมายจะต้องได้รับการปรับเปลี่ยนให้มีความทันสมัยทั้งในด้านแนวคิดและมาตรการที่บัญญัติในตัวบทกฎหมายโดยสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงด้วย

5. งบประมาณ ในการบริหารงานทั่วไป งบประมาณนับเป็นปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เกิดการขับเคลื่อนและไหลลื่นของทรัพยากรทางการบริหารอื่นไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ งบประมาณจะเป็นตัวชี้วัดเจตนารมณ์ของรัฐบาลว่านโยบายที่รัฐบาลประกาศต่อสาธารณะ นอกจากนี่ยระบบงบประมาณควรต้องเป็นกลไกที่สามารถเชื่อมประสานแผน แผนงานและโครงการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับงบประมาณที่ได้รับจัดสรรให้ไปสู่ทิศทางและเป้าหมายเดียวกันภายใต้ระบบงบประมาณที่เน้นผล (result oriented budgeting) ซึ่งจะให้เห็นผลที่ได้จากการใช้จ่ายงบประมาณในภาพรวม

6. เทคโนโลยีสารสนเทศ โลกปัจจุบันได้ก้าวสู่ยุคของโลกแห่งข่าวสารที่ทันสมัยและทันต่อเหตุการณ์มีความจำเป็นต่อการตัดสินใจที่ถูกต้อง เหมาะสม ข้อมูลข่าวสารได้แพร่กระจายไปสู่ทุกๆ ส่วนของสังคม โดยผ่านช่องทางสื่อสารที่ทันสมัยในรูปของเส้นใยแก้วนำแสง (fiberoptic) ดาวเทียม ระบบอินเทอร์เน็ต ทำให้ประชาชนสามารถรับรู้และแสวงหาข้อมูลข่าวสารจากแหล่งต่างๆ ในขอบเขตที่กว้างขวางยิ่งขึ้น ในด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็มีความจำเป็นในการพัฒนาฐานข้อมูลร่วมกันระหว่างทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนและเชื่อมโยงกันเป็นระบบเครือข่ายโดยอาศัยเทคโนโลยีที่ทันสมัย

7. ทรัพยากรมนุษย์ เป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะทำให้โครงสร้างและระบบต่าง ๆ ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและบังเกิดประสิทธิผล บุคลากรในภาครัฐจะต้องปรับเปลี่ยนทั้งด้านแนวคิดและ

ทัศนคติให้มุ่งสู่ลูกค้า (custom oriented) คือประชาชนเป็นหลัก และได้รับการปรับปรุงทักษะความรู้ ความชำนาญเฉพาะด้านรวมทั้งทักษะในการใช้เทคโนโลยีการสื่อสารและสารสนเทศให้สามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคตที่เป็นไปในอัตราที่รวดเร็วและรุนแรง

ปัจจัยทั้ง 7 ประการมีส่วนเกี่ยวข้องกับอย่างใกล้ชิดกับการบริหารทรัพยากรน้ำซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิตทั้งปวงและเป็นทรัพยากรที่กำลังมีปริมาณลดลงการปรับปรุงการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างจริงจังเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งเพื่อให้สามารถสนองตอบต่อสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปในขณะนี้และศตวรรษที่ยี่สิบเอ็ด

การมีส่วนร่วมของชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน

กระบวนการแก้ปัญหาในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัญหาที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีผลกระทบต่อคนทุกระดับในประเทศ ไม่ว่าจะเป็นในภาครัฐหรือเอกชนต่างก็มุ่งพยายามแสวงหาแนวทาง และวิธีการที่เหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการของประชาชน ทุกฝ่ายเริ่มให้ความสำคัญกับแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการรับรู้และแก้ไขปัญหาต่างๆดังกล่าวมากยิ่งขึ้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำแนวความคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนมาใช้ประกอบเป็นแนวทาง เพื่ออธิบายลักษณะของชุมชน องค์กรชุมชนท้องถิ่นที่เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหาร และจัดการ

ในการดำเนินการพัฒนาใด ๆ ก็ตามในท้องถิ่น หัวใจสำคัญของการพัฒนา คือ การมีส่วนร่วมของประชาชน เพราะคนที่พัฒนาท้องถิ่น คือคนในท้องถิ่นนั่นเอง ซึ่งเป็นคนที่รู้ปัญหาและความต้องการของตนเองมากที่สุด ดังนั้นการพัฒนาจะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวก็ขึ้นอยู่กับท้องถิ่นเป็นหลัก

การมีส่วนร่วมของประชาชนหรือชุมชน นับเป็นกลยุทธ์วิธีที่สำคัญยิ่งต่อความสำเร็จของการพัฒนาที่มุ่งพัฒนาคนและส่งเสริมความเป็นธรรมในสังคม การมีส่วนร่วมเป็นคำที่นิยมใช้กันมากในปัจจุบันทั้งวงวิชาการและในวงข้าราชการ โดยถูกนำมาใช้ในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจ

และสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) เป็นต้นมาและมีผู้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้หลากหลาย ดังนี้

ยูวัฒน์ (2526) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการคิด ริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติการและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ อันจะมีผลกระทบถึงตัวเอง และการที่จะสามารถทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม เพื่อแก้ปัญหาและนำมาซึ่งสภาพความเป็นอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข ได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรมและเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น พร้อมทั้งจะอุทิศตนเพื่อกิจกรรมกลุ่ม ขณะเดียวกันจะต้องยอมรับด้วยความบริสุทธิ์ใจว่ามนุษย์นั้นสามารถพัฒนาได้ถ้ามีโอกาสและได้รับการชี้แนะที่ถูกต้อง

กุนจันทร์ (2535) กล่าวว่าเป็นการเน้นที่บุคคล กลุ่มคนหรือองค์กรประชาชนได้อาสาเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การดำเนินการ และยังเกี่ยวข้องถึงการมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์และการประเมินผลโครงการพัฒนาด้วยความสมัครใจ

ยูวัฒน์ (2534) กล่าวถึงสาระสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณา ร่วมตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติ และร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ อันมีผลกระทบมาถึงตัวประชาชนเอง

จากแนวคิดดังกล่าวจะเน้นที่การมีส่วนร่วมอันเนื่องจากการมีสถานการณ์เป็นตัวควบคุม และผลักดันให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมขึ้น

ทงศักดิ์ (2540) กล่าวว่า แนวคิดการมีส่วนร่วมมาจากการพัฒนาที่ยึดเอามนุษย์เป็นศูนย์กลาง โดยมีความเชื่อในปรัชญาแห่งการพัฒนาที่ว่า

1. บุคคลแต่คนมีความสำคัญและมีเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนกัน จึงมีสิทธิอันพึงได้รับการปฏิบัติด้วยความยุติธรรมและอย่างบุคคลมีเกียรติในฐานะที่เป็นเพื่อนมนุษย์ปุถุชนคนหนึ่ง
2. บุคคลแต่ละคนย่อมมีสิทธิ และสามารถที่จะกำหนดวิถีการดำรงชีวิตของตนไปในทิศทางที่ตนต้องการ

3. บุคคลแต่ละคนถ้าหากมีโอกาสแล้ว ย่อมมีความสามารถที่จะเรียนรู้เปลี่ยนแปลง ทัศนะ ประพฤติ ปฏิบัติ และพัฒนาขีดความสามารถให้มีความรับผิดชอบต่อสังคมสูงได้

4. มนุษย์ทุกคนมีพลังในเรื่องความคิดริเริ่ม ความเป็นผู้นำและความคิดใหม่ซึ่งซ่อนเร้นอยู่ และพลังความสามารถเหล่านี้สามารถเจริญเติบโตและนำออกมาใช้ได้ถ้าได้รับการพัฒนา

5. การพัฒนากล้างและขีดความสามารถของชุมชนในทุกด้านเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาและมีความสำคัญยิ่งต่อชีวิตบุคคล ชุมชน และรัฐ

ความสำคัญของการมีส่วนร่วม

ยูวัฒน์ (2534) กล่าวถึง ความจำเป็นที่จะต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการ ดำเนินการทุก ๆ ด้านในโครงการเป็นการขจัดปัญหาความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐและ ประชาชนในการปฏิบัติงานตามโครงการต่างๆ เพราะจะเป็นการขจัดปัญหาในข้อจำกัดของฝ่าย เจ้าหน้าที่ของรัฐและความรู้สึกนึกคิดของประชาชน ทั้งนี้เพราะการพัฒนาที่ไม่สามารถกระจายผล ไปสู่ประชาชนส่วนใหญ่ได้อย่างจริงจังนั้น เนื่องจาก

1. ฝ่ายพัฒนาหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐมีจำนวนน้อย ยากที่จะรับผิดชอบได้อย่างทั่วถึง
2. เจ้าหน้าที่ของรัฐมักจะเป็นผู้กำหนดวิธีการ ขั้นตอนการแก้ไขปัญหา โดยไม่คำนึงถึง ความสามารถของคนส่วนใหญ่
3. เจ้าหน้าที่ของรัฐมักจะเป็นผู้กำหนดปัญหาและลำดับความสำคัญของปัญหาไม่ค่อยตรงกับ ปัญหาและความคิดของประชาชนส่วนใหญ่ซึ่งเป็นผู้รับการพัฒนา
4. เจ้าหน้าที่ของรัฐมักกำหนดวิธีการ ขั้นตอนการแก้ไขปัญหา โดยคำนึงถึงประโยชน์ ตนเองมากกว่าประโยชน์ของคนส่วนใหญ่

บทบาทของรัฐธรรมนูญกับการมีส่วนร่วม

ในปัจจุบัน รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ซึ่งมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 11 ตุลาคม 2540 ได้ให้ความสำคัญกับสิทธิในการมีส่วนร่วมของประชาชนมากขึ้น ซึ่งมีมาตราโดยสังเขปดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการป้องกัน และปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ , 2541)

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนที่บัญญัติไว้ในหมวด 3 สิทธิเสรีภาพของชนชาวไทย

มาตรา 46 บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์และฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และการมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

มาตรา 56 สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมทั้งกับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครองส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่อง ในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตน ย่อมได้รับความคุ้มครองทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

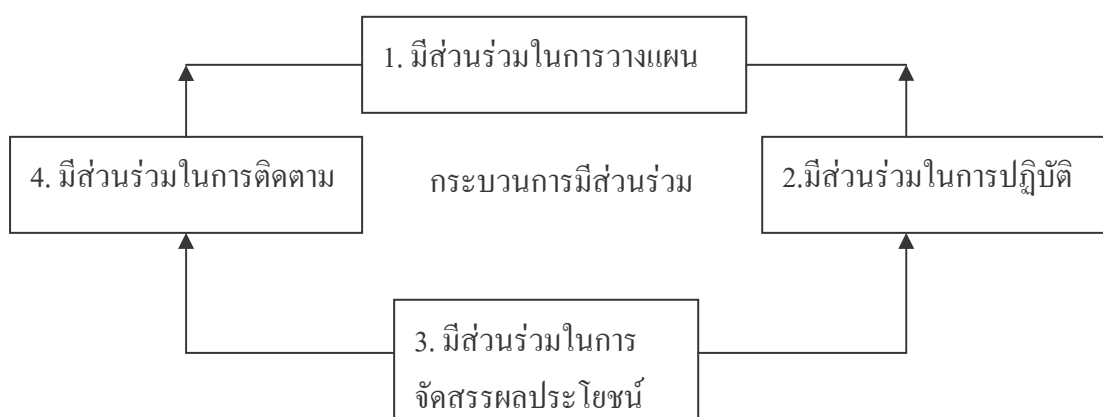
2. การมีส่วนร่วมของประชาชน ที่บัญญัติไว้ในหมวด 5 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ

มาตรา 76 รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบาย และการตัดสินใจทางการเมือง การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง รวมทั้งการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ

มาตรา 79 รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสงวน บำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลรวมทั้งมีส่วนร่วมในการส่งเสริม บำรุงรักษา และคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนควบคุมและกำจัดภาวะมลพิษที่มีผลต่อ สุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ และคุณภาพชีวิตของประชาชน

นอกจากบทบาทของรัฐธรรมนูญดังกล่าวแล้วยังได้มีการปรับนโยบายและแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 พ.ศ. 2540-2544 และ ฉบับที่ 9 พ.ศ.2545-2549 โดยให้ความสำคัญกับมิติทางด้านสังคม และสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ในประเด็นที่กำหนดให้การมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชน และองค์กร ระบบกฎหมาย ในการใช้ทรัพยากรน้ำที่เป็นธรรม ยั่งยืน โดยคำนึงถึงคุณภาพชีวิตและการมีส่วนร่วมในทุกระดับ (สำนักงานคณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ ,2543)

กระบวนการของระบบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

ภาพที่ 2 กระบวนการของระบบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม
ที่มา : บวรศักดิ์ (2544)

ขั้นที่ 1 ส่วนร่วมในการวางแผน ประกอบด้วยการรับรู้ เข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับการวางแผน และร่วมวางแผนกิจกรรม

ขั้นที่ 2 มีส่วนร่วมในการปฏิบัติ/ดำเนินการประกอบด้วยข้องเกี่ยวกับการดำเนินการในกิจกรรมต่างๆ และการตัดสินใจ

ขั้นที่ 3 มีส่วนร่วมในการจัดสรรผลประโยชน์ เป็นการมีส่วนร่วมในการจัดสรรประโยชน์หรือผลของกิจกรรม หรือผลของการตัดสินใจที่เกิดขึ้น

ขั้นที่ 4 มีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลเกี่ยวข้องกับความพยายามที่จะประเมินประสิทธิผลของโครงการกิจกรรมต่างๆ และพิจารณาวิธีการที่จะดำเนินการต่อเนื่องต่อไป ประชาชนจะเข้ามาเกี่ยวข้องกับการคิดเกณฑ์ในการประเมินโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ ด้วย ซึ่งผลของกระบวนการประเมินนี้จะกลายเป็นปัจจัยที่นำเข้าไปในกระบวนการมีส่วนร่วมขั้นที่ 1 ซึ่งเป็นขั้นตอนการวางแผนต่อไป

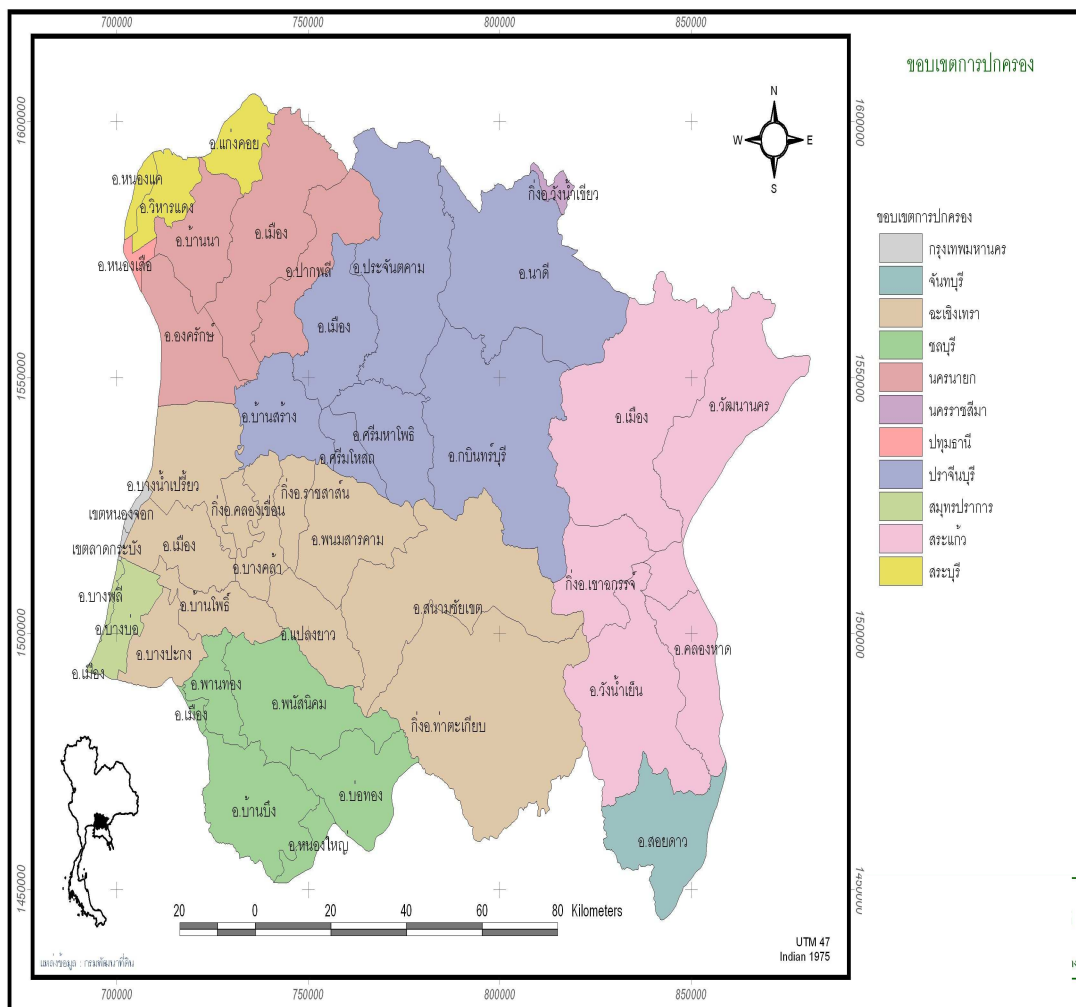
พื้นที่ศึกษา : กลุ่มน้ำบางปะกง

กลุ่มน้ำบางปะกงอยู่ทางภาคตะวันออกของประเทศ เกิดจากต้นน้ำของแม่น้ำนครนายกบริเวณตอนเหนือของจังหวัดนครนายก ซึ่งไหลมาบรรจบแม่น้ำปราจีนบุรีที่ไหลมาจากพื้นที่ลุ่มน้ำปราจีนบุรีตรงบริเวณอำเภอบางน้ำเปรี้ยวจังหวัดฉะเชิงเทรา ให้การระบายน้ำจากทิศเหนือผ่านที่ราบต่ำตอนกลางและตอนล่างไหลลงทางทิศใต้และไหลลงสู่อ่าวไทยตรงเขตอำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา ลุ่มน้ำนี้มีต้นน้ำจากเขาเขียว ขนาดพื้นที่ลุ่มน้ำประมาณ 19,597.86 ตารางกิโลเมตร มีความยาวของลำน้ำสายหลักประมาณ 385 กิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ในเขตจังหวัดฉะเชิงเทรา 11 อำเภอ ชลบุรี 6 อำเภอ นครนายก 4 อำเภอ ปราจีนบุรี 7 อำเภอ สระบุรี 5 อำเภอ กรุงเทพมหานคร 1 อำเภอ จันทบุรี 3 อำเภอ นครราชสีมา 4 อำเภอ นุรีรัมย์ 1 อำเภอ ปทุมธานี 1 อำเภอ สมุทรปราการ 3 อำเภอ และสระแก้ว 7 อำเภอ ลำน้ำ สาขาที่สำคัญ คือ แม่น้ำนครนายก คลองท่าลาด คลองหลวง และแม่น้ำบางปะกง อ่างเก็บน้ำที่สำคัญในลุ่มน้ำนี้ คือ เขื่อน คลองสีียด เขื่อนคลองระบม เขื่อนคลองหลวง และอ่างห้วยปรือ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบต่ำจึงมักได้รับผลกระทบของน้ำทะเลใน ช่วงฤดูแล้ง มีประชากรในพื้นที่ลุ่มน้ำประมาณ 2,018,370 คน

ลุ่มน้ำบางปะกงมีปริมาณน้ำท่าเฉลี่ยรายปี 8,508 ล้านลูกบาศก์เมตร สามารถแบ่งออกเป็น 5 ลุ่มน้ำย่อย ได้แก่ แม่น้ำนครนายก คลองท่าลาด คลองหลวง ปราจีนบุรี และแม่น้ำบางปะกงสายหลัก ปัจจุบันมีโครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดกลางและขนาดใหญ่ในพื้นที่ ลุ่มน้ำจำนวน 16 โครงการ มีความสามารถในการเก็บกักน้ำรวม 62 ล้านลูกบาศก์เมตร สำหรับพื้นที่เกษตรกรรมประมาณ 1,180,160 ไร่ มีการขาดแคลนน้ำเพื่อการอุปโภค-บริโภค ปีละประมาณ 1 ล้านลูกบาศก์เมตร ขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตรประมาณปีละ 430 ล้านลูกบาศก์เมตร จึงได้มีการเสนอแผนการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่และขนาดกลาง เพิ่มเติมในแผนระยะสั้น และระยะยาวในทุกลุ่มน้ำย่อยรวม 7 โครงการ มีโครงการหลักที่สำคัญอยู่ในแผนระยะสั้น ได้แก่ โครงการอ่างเก็บน้ำคลองสีียด โครงการอ่างเก็บน้ำคลองหลวง และโครงการเขื่อนทดน้ำบางปะกง

ลุ่มน้ำบางปะกงแบ่งออกเป็นลุ่มน้ำสายหลัก 5 ลุ่มน้ำได้แก่แม่น้ำบางปะกงสายหลัก ปราจันบุรี แม่น้ำนครนายก คลองท่าลาด และคลองหลวง โดยมีพื้นที่อยู่ในจังหวัดกรุงเทพฯ ร้อยละ 0.12 จันทบุรีร้อยละ 2.76 ฉะเชิงเทรา ร้อยละ 26.89 ชลบุรี ร้อยละ 10.11 นครนายก ร้อยละ 10.31 นครราชสีมา ร้อยละ 0.39 บุรีรัมย์ ร้อยละ 0.01 ปทุมธานี ร้อยละ 0.19 ปราจันบุรี ร้อยละ 24.83 สมุทรปราการ ร้อยละ 1.16 สระแก้ว 20.94 นอกนั้นอยู่ในจังหวัดสระบุรี ร้อยละ 2.29 แต่ในที่นี้ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาวิจัยเพียง 3 จังหวัด คือ จังหวัดนครนายก ฉะเชิงเทรา และปราจันบุรี

พื้นที่ของกลุ่มน้ำบางปะกงส่วนใหญ่เป็นที่ราบ มีพื้นที่สูงเป็นเขาชันซ้อนบริเวณตอนบนของพื้นที่ลุ่มน้ำ เป็นกลุ่มเขาที่เป็นส่วนหนึ่งของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ในเขตอำเภอเมืองนครนายก และเป็นภูเขาลูกโคดสลับเนินสูงบริเวณฝั่งตะวันออกของกลุ่มน้ำในเขตกิ่งอำเภอท่าตะเียบ จังหวัดฉะเชิงเทรา อำเภอบ้านบึง อำเภอหนองใหญ่ อำเภอบ่อทอง และกิ่งอำเภอเกาะจันทร์ จังหวัดชลบุรี ในบริเวณตอนกลางของพื้นที่ลุ่มน้ำเป็นที่ราบถึงที่ราบต่ำ แม่น้ำบางปะกงสายหลักมีความยาวประมาณ 385 กิโลเมตร ไหลจากทิศเหนือผ่านที่ราบต่ำตอนกลางและตอนล่างลงสู่ทิศใต้ และออกสู่อ่าวไทยที่อำเภอ บางปะกงซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของจังหวัดฉะเชิงเทรา ในสภาพปัจจุบัน เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ของกลุ่มน้ำเป็นที่ราบต่ำ จึงมีอิทธิพลของน้ำขึ้น-น้ำลงจากทะเลจะส่งผลกระทบต่อในเรื่องความเค็มในช่วงฤดูแล้ง ในบางปีอิทธิพลของน้ำทะเลส่งผลให้แม่น้ำบางปะกงมีความเค็มขึ้นไปถึงอำเภอบางคล้า ช่วงระหว่างเดือนมกราคมถึงเดือนพฤษภาคม เพื่อป้องกันน้ำเค็มรุกเข้าสู่อำเภอใน จึงมีประตูระบายน้ำและทางระบายน้ำ ตลอดจนคันป้องกันน้ำเค็ม เลียบตามแนวแม่น้ำบางปะกงสายหลักเกือบตลอดทั้งสาย บริเวณพื้นที่โครงการเขื่อนทดน้ำบางปะกง เป็นที่ราบริมแม่น้ำ มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ประมาณ 3 เมตร อยู่ห่างจากปากแม่น้ำตามความยาวลำน้ำประมาณ 70 กิโลเมตร ซึ่งยังอยู่ในพื้นที่ที่ได้รับอิทธิพลของน้ำขึ้น-น้ำลง และอิทธิพลความเค็มจากน้ำทะเล ส่วนพื้นที่ที่ศึกษาครั้งนี้ครอบคลุมลุ่มน้ำบางปะกงในเขตพื้นที่จังหวัดปราจันบุรี ฉะเชิงเทรา และจังหวัดนครนายก

ภาพที่ 3 แผนที่ลุ่มน้ำบางปะกง

ที่มา : สภาวิจัยแห่งชาติ (2548)

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มิตรชัย (2544) ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม ที่มีผลต่อความคิดเห็นด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของราษฎรในหมู่บ้านห้วยหินคำ หมู่ที่ 6 ตำบลวังยาว อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อความคิดเห็นด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ ระยะเวลาการตั้งถิ่นฐาน และเผ่าพันธุ์ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์การตัดสินใจ (R^2) เท่ากับ 0.195

อำนาจ (2545) ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์สวนป่าโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสทรงครองราชย์ปีที่ 50 กรณีศึกษา แปลงปลูกป่า FPT 35 ตำบลป่าแลหลวง อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สวนป่าโครงการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ ได้แก่ ระดับการศึกษา จำนวนแรงงานในครัวเรือน อาชีพหลัก การถือครองที่ดิน การเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม การได้รับข่าวสาร ความรู้ความเข้าใจในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และปัญหาอุปสรรคในการปลูกป่าของโครงการฯ

อิทธิเดช (2545) ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนในท้องที่บ้านใหม่จัดสรร ตำบลร่องเข้ อำเภอร่องกวาง จังหวัดแพร่ พบว่า ราษฎรส่วนใหญ่มีส่วนร่วมประชุมวางแผนการจัดการป่าชุมชนของหมู่บ้านมากที่สุด คือ ปัญหาการป้องกันไฟป่า และการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า โดยต้องการให้เจ้าหน้าที่ป่าไม้เข้ามาให้ความรู้เกี่ยวกับป่าชุมชนมากขึ้น และให้มีการจัดการดูแลป่าชุมชนร่วมกัน สำหรับปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของราษฎรในการจัดการป่าชุมชน ได้แก่ เพศ อาชีพหลัก อาชีพรอง การเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม การเข้ารับการฝึกอบรมด้านป่าชุมชน การพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ การมีปัญหาในการจัดการป่าชุมชน ระยะเวลาการตั้งถิ่นฐาน และความรู้เกี่ยวกับป่าชุมชน

ยุพเยาว์ (2547) ได้ศึกษาเรื่อง ศักยภาพของชุมชนต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรน้ำกรณีศึกษา : กลุ่มน้ำวังโดนด จังหวัดจันทบุรี พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชนในพื้นที่กลุ่มน้ำวังโดนดทั้งการมีส่วนร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผล อยู่ในระดับปานกลาง และมีตัวแปรอิสระที่สามารถนำมาทำนายการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรน้ำได้มี 5 ตัวแปร อันดับหนึ่ง ได้แก่ การเป็นสมาชิกกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรน้ำ ได้ร้อยละ 13.60 อันดับสอง ได้แก่ ความรู้ด้านการจัดการทรัพยากรน้ำที่มีคุณภาพมาใช้ให้พอเพียง ได้ร้อยละ 3.10 อันดับสาม ได้แก่ ความจำเป็นในการใช้น้ำเพื่อประกอบอาชีพ ได้ร้อยละ 2.20 อันดับสี่ ได้แก่ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน และสถานภาพหัวหน้าครัวเรือน ได้ร้อยละ 1.50 โดยตัวแปรอิสระทั้ง 5 ตัว ดังกล่าว สามารถร่วมกันทำนายการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรน้ำของราษฎรที่อาศัยอยู่ในกลุ่มน้ำวังโดนด จังหวัดจันทบุรี ได้ร้อยละ 22.20

ปราณี (2547) ได้ศึกษาเรื่อง ความต้องการของผู้นำท้องถิ่นในการมีส่วนร่วมบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กวง: กรณีศึกษา ตำบลโป่ง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ผู้นำท้องถิ่นเกือบทั้งหมดใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำจากชลประทานและสระน้ำสาธารณะเพื่อการเกษตร ร้อยละ 91.8 และใช้ประปาหมู่บ้านเป็นแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภคในครัวเรือน ร้อยละ 95.9 สภาพการพัฒนาและการอนุรักษ์แหล่งน้ำ พบว่า แหล่งน้ำประเภทชลประทานมีสภาพการพัฒนาและการอนุรักษ์มากที่สุด ร้อยละ 74.0 แหล่งน้ำชลประทานมีการจัดสรรน้ำมากที่สุด ร้อยละ 79.5 ส่วนความต้องการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำนั้นพบว่าต้องการมีส่วนร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมใช้ประโยชน์ และร่วมติดตามและประเมินผลในกิจกรรมด้านการป้องกันภัยพิบัติทางธรรมชาติมากที่สุด ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ผู้นำท้องถิ่นที่มีอายุมากขึ้นและมีอาชีพหลายอาชีพมีความต้องการมีส่วนร่วมวางแผน และต้องการมีส่วนร่วมติดตามและประเมินผลในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำลดลง

ศิววดี (2547) ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการอนุรักษ์แม่น้ำเจ้าพระยา : ศึกษาเฉพาะกรณีพื้นที่ในเขตเทศบาลนครนนทบุรี พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการอนุรักษ์แม่น้ำเจ้าพระยา ในแต่ละด้าน ซึ่งได้แก่ ด้านร่วมวางแผนเพื่อกำหนดปัญหา ด้านร่วมปฏิบัติและดำเนินการ ด้านร่วมจัดสรรผลประโยชน์ และด้านร่วมติดตามประเมินผลนั้น ผลลัพธ์ที่ได้ คือ มีส่วนร่วมบ้าง ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อการการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชน ได้แก่ ระดับการศึกษา การดำรงตำแหน่งในคณะกรรมการชุมชน การเป็นสมาชิกของกลุ่มที่มีกิจกรรมเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์แหล่งน้ำ การได้รับข้อมูลข่าวสาร การเข้ารับการอบรม และความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์แหล่งน้ำ

กุลภัทร (2548) ได้ศึกษาเรื่อง การประเมินคุณภาพน้ำ และความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวและชุมชน เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยว: กรณีศึกษา เกาะสีชัง จังหวัดชลบุรี พบว่า คุณภาพน้ำยังอยู่ในระดับดี ด้านความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อคุณภาพน้ำทะเลและสิ่งแวดล้อม อยู่ในระดับปานกลาง ปัจจัยที่มีผลต่อความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว คือ ภูมิสำเนา ความคิดเห็นของประชากรบนเกาะต่อคุณภาพน้ำทะเลและสิ่งแวดล้อม อยู่ในระดับปานกลาง และมีความคิดเห็นต่อปัญหาที่เกิดขึ้นอยู่ในระดับปานกลาง ปัจจัยที่มีผลต่อความคิดเห็นของประชาชนบนเกาะ ได้แก่ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้

ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา

จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูล และรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้ศึกษาได้กำหนดตัวแปรเพื่อใช้ในการศึกษา ดังนี้

ตัวแปรต้น

1. สถานภาพทางเศรษฐกิจ สังคม ประกอบด้วย

- 1.1 เพศ
- 1.2 อายุ
- 1.3 ระดับการศึกษา
- 1.4 ภูมิลำเนา
- 1.5 ระยะเวลาอาศัยในพื้นที่
- 1.6 ที่ตั้งถิ่นฐาน
- 1.7 อาชีพหลัก
- 1.8 รายได้รวม

2. ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับคุณภาพน้ำ

3. ความรู้ความเข้าใจด้านผลกระทบของคุณภาพน้ำต่อสุขภาพอนามัยของประชาชน

4. การได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ลุ่มน้ำบางปะกง

ตัวแปรตาม

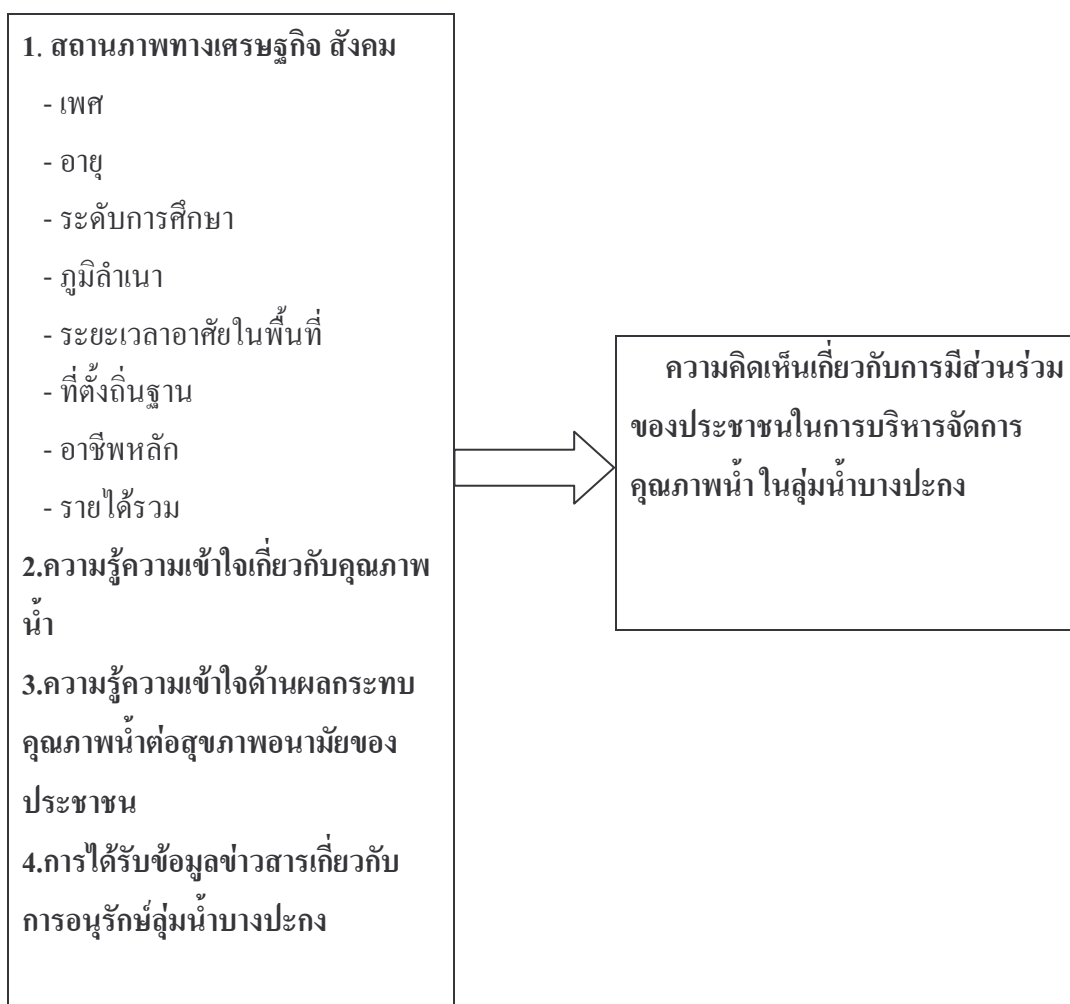
ความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการคุณภาพน้ำ

กรอบแนวคิดในการศึกษา

ผู้ศึกษาได้สรุปกรอบแนวคิดที่จะศึกษา ได้ดังนี้

ตัวแปรต้น

ตัวแปรตาม

ภาพที่ 4 กรอบแนวคิดในการศึกษา เรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการคุณภาพน้ำในลุ่มน้ำบางปะกง

สมมติฐาน

จากกรอบแนวคิดการศึกษา ผู้ศึกษาจึงนำตัวแปรต่างๆ มาเป็นสมมติฐานในการศึกษา ดังนี้

1. ประชาชนที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจ สังคมต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการคุณภาพน้ำแตกต่างกัน โดยแยกเป็นสมมติฐานย่อยได้ 7 สมมติฐาน

1.1 เพศที่ต่างกันมีความสัมพันธ์กับความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการคุณภาพน้ำในกลุ่มน้ำบางปะกงแตกต่างกัน

1.2 อายุที่ต่างกันมีความสัมพันธ์กับความคิดเห็นเกี่ยวกับส่วนร่วมในการบริหารจัดการคุณภาพน้ำในกลุ่มน้ำบางปะกงแตกต่างกัน

1.3 ระดับการศึกษาที่ต่างกันมีความสัมพันธ์กับความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการคุณภาพน้ำในกลุ่มน้ำบางปะกงแตกต่างกัน

1.4 ภูมิลำเนาที่ต่างกันมีความสัมพันธ์กับ ความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการคุณภาพน้ำในกลุ่มน้ำบางปะกงแตกต่างกัน

1.5 ระยะเวลาอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่ต่างกัน มีความสัมพันธ์กับความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการคุณภาพน้ำในกลุ่มน้ำบางปะกงแตกต่างกัน

1.6 ที่ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ลุ่มน้ำที่ต่างกัน มีความสัมพันธ์กับความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการคุณภาพน้ำในกลุ่มน้ำบางปะกงแตกต่างกัน

1.7 อาชีพหลักที่ต่างกัน มีความสัมพันธ์กับความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการคุณภาพน้ำในกลุ่มน้ำบางปะกงแตกต่างกัน

1.8 รายได้รวมที่แตกต่างกันมีความสัมพันธ์กับความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการคุณภาพน้ำในลุ่มน้ำบางปะกงแตกต่างกัน

2. ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับคุณภาพน้ำที่แตกต่างกันมีความสัมพันธ์กับความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการคุณภาพน้ำในลุ่มน้ำบางปะกง แตกต่างกัน

3. ความรู้ความเข้าใจด้านผลกระทบคุณภาพน้ำต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนที่แตกต่างกันมีความสัมพันธ์กับความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการคุณภาพน้ำในลุ่มน้ำบางปะกงแตกต่างกัน

4. การได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์แม่น้ำบางปะกงที่แตกต่างกันมีความสัมพันธ์กับความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการคุณภาพน้ำในลุ่มน้ำบางปะกงแตกต่างกัน